

BERTOLT
BRECHT
YA HEP
BERABER
YA DA
HIÇBİRİMİZ
ÖZLEM ESMERGÜL



DESTEK YAYINLARI: 1290
BİYOGRAFİ: 14

ÖZLEM ESMERGÜL / BERTOLT BRECHT - YA HEP BERABER YA DA HİÇBİRİMİZ

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Haziran 2020
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-863-3

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkkan.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari



Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul



“KAHRAMANA
İHTİYACIMIZ YOK.
KAHRAMANA
İHTİYAÇ DUYMAYAN
BİR TOPLUMA
İHTİYACIMIZ VAR...”

BERTOLT
BRECHT
YA HEP
BERABER
YA DA
HİÇBİRİMİZ

ÖZLEM ESMERGÜL





“Yazarlar, savaşan hükümetler kadar hızlı çalışamazlar.
Çünkü yazmak düşünmeyi gerekli kılar.”

– Bertolt Brecht

Brecht'i Tanımak...

Bertolt Brecht'i tanımak, zihinde ve yürekte eyleme dönüşecek bir kıvılcımı ateşleyebileceği için değerlidir...

Çağdaş tiyatronun dehasıdır Bertolt Brecht...

20'nci yüzyılda tiyatronun geleneksel kalıplarını yıkarak yerine koyduğu yepyeni, özgün deneysel metotlarla sadece tiyatronun asi ve cesur çocuğu olmamış oyun, şiir, hikâye, düzyazı, roman, deneme, inceleme, eleştiri alanında on bin sayfalık bir külliyat bırakmıştır geriye.

Bir dönemin kültür tarihini derinden etkilemiş olmasının yanı sıra iki dünya savaşı sığdırdığı hayatı boyunca eserlerinin yakılıp uzun yıllar sürgünlerde yaşamasına karşılık savaş karşıtı sert ve kararlı tutumundan da hiçbir zaman ödün vermemiştir.

Bir burjuva çocuğu olarak dünyaya gelmiş olmasına rağmen ait olduğu sınıfa henüz bir lise öğrencisiyken kafa tutmuş, kendini sınıflar arası ayrımcılığın ortasında üreten, emek veren, işgücü ortaya koyan, savaşlara asker olarak gönderilen ve buna mukabil yoksulluk içinde can çekişen halkın yanında durmuş, bohem bir hayat sürmüştür.

Epik tiyatroyu sadece kuramsal olarak değil, tarihe geçmiş sıra dışı deneysel uygulamalarıyla da güçlü şekilde temellendirmiştir. Tiyatro tarihi ve kültürel tarih açısından çok değerli ufuklar açmıştır. İzleyicinin alışkanlıklarını tatmin etmek yoluna değil, izleyiciyi yeniden eğitmek yoluna gitmiş ve bu uğurda büyük sorumluluklar üstlenmiş hatta bedeller ödemiştir.

Epik diyalektik tiyatro kuramını oluşturan, geliştiren ve uygulayan bir sanat insanı, düşünür ve kuramcı olan Bertolt Brecht, dışavurumcu oyunlar kaleme aldığı gençlik yıllarının hemen arkasından didaktik oyunlar ortaya çıkarmış, fazlasıyla kışkırtıcı çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Sokaklarda, okullarda, fabrikalarda sıradan insanların oynayabileceği bu oyunlarda oyuncuların olayın şahidi, izleyicileri de olayın yargıcı olarak konumlandırmıştır tiyatrodaki.

Dildeki soyutluğa karşılık, hareketin ve eylemin değerini vurgulamıştır. Akılcı bir üslubu benimseyen Brecht'in didaktik oyunlarında oyuncular sürekli rol değiştirirler, sahne her zaman bir oyun ve kurgu alanıdır. İzleyicinin sahneyle, hikâyeyle ya da kahramanlarla duygusal empati kurmasına hiç izin vermez Brecht. Sahnede bazen palyaço dolaştırmasının nedeni de, izleyicinin oyuncularla empatik bağ oluşturmamasını engellemek içindir.

Siyasi hakikatlerle tiyatro arasında ilişkilendirme açısından cesurca ve yaratıcı denemeler de yapan Brecht,

kılık kıyafetinden hal ve hareketlerine, konuşmalarından alışkanlıklarına kadar başlı başına bir tip, özgün de bir karakterdir aynı zamanda.

Yakın tanıdıkları arasında sayılan Arnolt Bronnen ve Marianne Kesting de bu dâhi adamı hayatın içinde başlı başına bir “tip” dikkat çeken, kendini hemen fark ettiren, girdiği ortamda etrafına derhal kendi sahnesini kuran ilginç bir “figür” olarak görüyorlardı.

Özensiz, dökük kıyafetleri, spor gömlekleri, işçi modeli deri kasketi, solgun renkli ceket ve elinden hiç düşürmediği purosuyla dışarıdan bakınca görende bir işçi ya da mahkûm olduğu izlenimi bırakan hallerine rağmen kadınlar üzerinde de sarsıcı etkiler bırakabilen, hayatına bir dolu entelektüel kadın, tutkulu ilişkiler, evlilikler ve çocuklar da sığdırmış olan Bertolt Brecht, sevgilileriyle bir süre aynı evde birlikte oturmak zorunda da kalmış ve bunu kavgasız, çekişmesiz bir düzen içinde sürdürmeyi başarmış, nevi şahsına münhasır bir sevgilidir de aynı zamanda.

Büyük oğlu Frank Banholzer’i II. Dünya Savaşı’nda 1943 yılında Rusya’da Porhov şehrinde ordu sinemasına yapılan bir bombardımanın ardından kaybetmiş, 45 yaşında evlat acısı tatmış bir babadır da...

En önemlisi bir dava adamıdır Brecht...

Genç bir nihilist olarak adımlamaya başladığı yaşam yolculuğuna karakterli bir komünist olarak devam etmiştir. Hem de kirli siyasete hiç bulaşmadan varlık gösterebilmiştir eserleriyle, fikirleriyle ve şiirleriyle...

Kırk sekiz oyun yazdı Brecht, yedi tanesi oynanabilir halde elliye yakın da oyun taslağı bıraktı arkasında ve binlerce şiir... Şiirin bir kullanım değeri olması gerektiğine inanırdı hep, fazlasıyla kapsamlı ve katmanlı şiirler kaleme aldı hayatı boyunca.

Amerika'da sürgünde olduğu yıllarda hakkında soruşturma açılmış, propaganda yaptığı yolunda suçlanmıştı bile. Komünist Parti'ye üye olup olmadığı sorulduğunda bozuk İngilizcesiyle "It's not my bussines..." diye karşılık vermiştir. "Benim işim siyaset değil, ben sanatçıyım, sadece bir örgütün işçileri için değil, dünyanın bütün işçileri için yazarım..." demeye çalışmıştır oysa.

1933 yılında Nazi Almanyası'ndan sürgün edildiğinde on beş yıllık bir vatansızlık ıstırabı çekeceğinden habersizdi... Vatandaşlıktan çıkarılacağını da düşünmemişti tabii... Hiçbir şeyin bu kadar uzun sürmeyeceğini tahmin ediyordu. Hayat kısaydı ama ıstırap uzun...

Sadece bir dalı vardı var gücüyle tutunduğu...

Sadece bir gücü...

Sadece bir hayat motivasyonu:

Çalışmak ve üretmek!

Son nefesine kadar da öyle yapacaktı. Sürgünde de, yoksulluk içinde de, ahırdan bozma bir çalışma odasına mahkûm kaldığında da çalışmaktan hiç yılmadı Brecht. Yazmaya, sahneler kurmaya, üretmeye, direnmeye devam etti.

Üretmekten daha kıymetli bir devrim olamazdı ona göre. Bu yüzden halk için de aydınlanmacı bir devrimin hayali uğuna mücadele etti yıllarca...

Kendi insanlık hakları kadar, yanındakinin insanlık hakları için de mücadele gösterebilme ahlakına her sahip olan, Brecht'in hiciv ve isyan dolu her yapıtını çok sevecektir. Ayrıca Brecht'i ve mücadelesini tanıdıkça sadece epik tiyatronun değil, bir dönemin kültür tarihinin de anlamı değişecektir diye diliyorum. Brecht'i, içtiği puronun kokusuna kadar yakından tanımak için gayret gösterdikçe benim açımdan hep öyle oldu.

Üç Kuruşluk Opera, Beş Paralık Roman, Cesaret Ana ve Çocukları, Sezuan'ın İyi İnsanı ve Bay Keuner'in Öyküleri adlı yapıtlarıyla girdi önce hayatıma. Sonrasında bu eserlerin sahibiyle ne çok dostluk kurmak isteyeceğimi düşündüm uzun uzun. Sadece yetenekli ve cesur değildi Brecht, üretkendi de...

Gelenekleri, kalıpları ve eski kuramların hepsini gözü kapalı yıkmaya hazır ama yıktığı her şeyin yerine yenisini koyabilecek kadar üretken...

Dolayısıyla bu biyografiyi Bertolt Brecht'i anlatmaktan ziyade, bir düşüncenin, aydınlanmanın, idealin ve ütopyanın sanat ve toplumla tarif edilmesinin ne kadar değerli ve güçlü olduğunu hatırlatmak, daha doğrusu sadece hissettirmek için kaleme aldım.

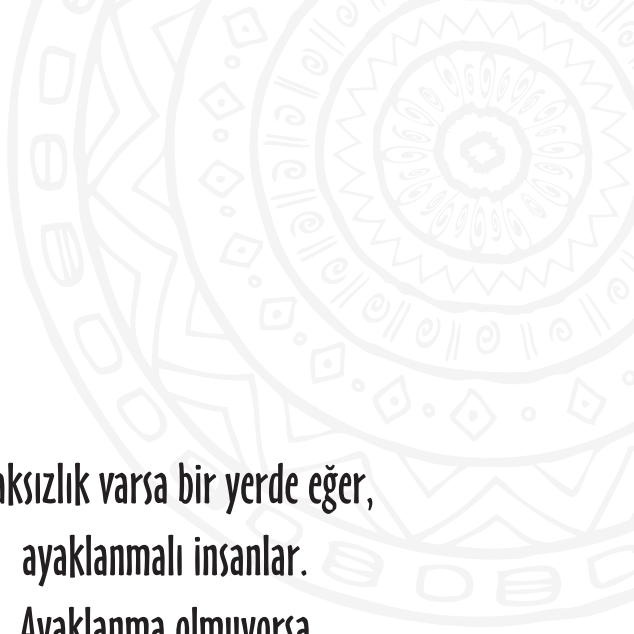
Brecht üzerine yazılmış sayısız kitap var kuşkusuz. Kimi epik tiyatro ve kuramları üzerinden, kimi özel yaşamı üzerinden yazılmış kitaplar... Hepsi de çok kıymetli...

Bu süreçte benim de okuduklarım, yazarken referans aldıklarım var tabii... Mesela Marianne Kesting'in kaleme aldığı, Alan Yayıncılık tarafından basılmış *Brecht* adlı kitabı... Çok değerli hoca ve çevirmen Özdemir Nutku'nun *Bertolt Brecht ve Epik Tiyatro* adlı Özgür Yayıncılık'tan basılmış olan kitabı, Bertolt Brecht'in İthaki Yayınları'ndan çıkan ve iki cilt halinde basılan eşsiz *Günlükler*'i ve daha pek çok değerli kitap...

Ya Hep Beraber ya da Hiçbirimiz sadece bir yaşamöyküsü değil, bir aydının insani haklar ve özgürlükler adına verdiği mücadelesinin biyografisidir aslında. Öykülerinin öyküsüdür.

İlham vermesi dileğiyle...

Özlem Esmegül



**“Haksızlık varsa bir yerde eğer,
ayaklanmalı insanlar.
Ayaklanma olmuyorsa
batsın o şehir yerin dibine,
yansın bitsin,
kül olsun karanlıklar
basmadan!”***

– Bertolt Brecht

* *Seuza'nın İyi İnsanı*, Bertolt Brecht, İzlem Yayınları, 1975, çev. Adalet Cimcoz

-I-

“Dünyayı değiştir, çünkü buna ihtiyacı var...”

– Bertolt Brecht

İki yıl sonra gömüleceği Dorotheen Mezarlığı'nın ağaçlarını izliyordu bahçeye bakan arka pencereden. Parmaklarının ezdiği puroyu ağzına götürüp getiriyordu ara sıra. Hayatı boyunca sürgünlerde de, Almanya'da eserleri Naziler tarafından yakıldığında da, büyük oğlu Frank'ı Rusya'da bir ordu sinemasına düzenlenen bombardıman sonucu kaybettiğinde de, her şeye rağmen her zaman umutla parıldamaya devam etmiş o küçük ve yuvarlak gözleri, artık daha yorgun bakıyordu etrafa.

İki dünya savaşı görmüştü bu yaşına kadar. Sınıf mücadeleleri görmüş, soykırım görmüş, evlat acısı yaşamış, eserlerinin küle döndüğüne şahit olmuş, üzerine atom bombası yağan kentlerin acıyla eriyişlerini izleyen bir

dünyada halk için tiyatro yapmaya çalışmış, mülkiyetsizliğe inanmış, defalarca âşık olmuş, öğrenciler yetiştirmiş, yurtsuz kalmış, vatandaşlıktan atılmıştı.

Yine de hayatının hiçbir döneminde bu kadar yoğun çalıştığı olmamıştı. Sanki topu topu iki yılı kaldığını fısıldamışlardı kulağına... Yapılacak onca işi bu daracık zamana nasıl sığdıracağıının kaygısına düşmüşçesine çok çalışıyor, çok yazıyor, çok okuyordu. Giderek daha az yiyip içmesi bile zaman kazanmak arzusuyla istemsizce yaptığı bir şeydi belki...

Her kıvıltıda acıyla gıcırdayan ahşap yer döşemelerinin üzerinde bazen sağa, bazen sola kayıyordu ayakları... Bu gösterişsiz, eski tip birkaç parça eşya ile döşenmiş çalışma odasının penceresinden bahçeyi izlemek, doğanın iç huzurunu ciğerlerine çekmekten çok daha fazlasıydı onun için... Geleceği düşlemeye devam etmekte doğaya bakmak... Geleceğin ideal toplumunu inşa etmek için ellerinin ayaklarının toprağa bulaşmasını göze almaktı...

Yaşadığı gibi mütevazı idi çalıştığı oda da... Lüzumsuz bir eşya bile yoktu... Dağınık gibi görünse de kendi içinde bir düzene sahip olduğu belli. Etraf kitap yığınlarıyla dolu... Her yer tomar tomar gazete... Bir çalışma masası, bir külüstür daktilo ve her yana dönebilen bir de masa lambası... Çalışmak için başka neye ihtiyacı olabilirdi ki?

Duvarda sadece bir Lenin fotoğrafı ve bir Çin bilgesinin panosu... Köy tipi eski mobilyaları hâlâ kullanışlı ve temiz... İşe yarıyor olduktan sonra neden eski sayılınsınlar?

Eski dediğin artık hükümsüz, işlevsiz, yararsız, karşılıksız olandır. Bu mobilyalar hâlâ işini yapabilmesine yardım ediyorlardı işte.



Mezarlığın ağaçları kendi bahçesine doğru uzatıyordu dallarını. Rüzgâr hem doğanın, tazelenmenin, döngünün ve eylemin kokusunu taşıyordu burnuna hem ölümün, ölülerin ve savaşın küllerini...

Birazdan öğrencileri gelirdi. Karnını doyurmak için fazla oyalanmasa iyi ederdi. Biraz jambon, biraz da ekmeğe yedi kırmızı şarap eşliğinde. Beyaz örtülü, köy tipi küçük bir masanın başında, rahatsız edici, sert bir sandalyenin tepesinde... Sonra yeniden purosunu yakıp döndü bahçeye... Kalınca bir duman çektik içine...

Huzursuzdu...

Hangi aydın huzurluydu ki dünyada? Aydın, düşünür, sanatkâr... Hepsi her zaman huzursuz değiller midir zaten? Hep düşünen, hep arayan, hep soran, sorgulayan, yazan, konuşan, görünen ve hep elini taşın altına sokan...

Gülümsedi kendi kendine... Hayat ne kadar acıklı ve ne kadar da komikti... En verimli, en üretken ve en bilgili olduğu dönemde iki ayağını bir pabuca sığdırmaya çalışıyordu. Yazacak çok şey vardı daha, gençlerle konuşacağı daha pek çok mesele, bir dolu proje, yetiştireceği daha pek çok öğrenci...

Neyse ki bu mezarlık manzaralı bahçeli güzel ev işleri kolaylaştırıyordu az da olsa... Ne iyi etmişlerdi de Chaussee Caddesi No. 125'teki bu evi tutmuşlardı biricik karısı Helene Weigel'le... Burası hem Berliner Ensemble'ye yakındı (Berlin Tiyatro Topluluğu) hem de Dorotheen Kent Mezarlığı'na... Yaşamak için de, üretmek için de, ölmek için de gayet konforlu bir yer...

Dört bin kitaplık kişisel kütüphanesini de sığdırabilmişti buraya. Ayrıca öğrencilerinin rahatça gelip çalışabilmeleri, toplantı yapabilmeleri için de yeterince geniş bir toplantı alanı sunabiliyordu.

Sahnede gerçekçilik, diyalogun gücü, tiyatro izleyicisinin yeniden eğitilmesi, diyalektik oyunlarla dünyanın değiştirilebilecek olma ihtimali, sanat zevki, estetik, edebiyat ve ütopya... Elbette mülkiyetsizlik, Doğu Almanya'nın Batı Almanya'ya nasıl yansıdığı ve gelecek hayali... Ne çok şey konuşuluyordu bu odada, gençlerle birlikte...

Çok umutluydu onlardan yana... Kim konuşuyorsa gözlerinin içine bakar, dikkatle dinler ve onu dikkatle dinlediğini aralara girip sorular sormasıyla iyice belli ederdi Brecht. Ne saygıydı bu, ne kibarlık, ne zarafet, ne misafirperverlik, ne de dostluk... Geleceğin ideal toplumunu kurabilmek için herkesi eşit derecede değerli kılmak prensibiydi bu...

Tiyatro sahnesinde alışlagelmiş hareketleri, sesleri, konuşmaları, kalıpları baştan aşağı yıkmış, yerine yepyeni bir vizyon, yepyeni bir tür, akım ve ideoloji getirmişti. Onun sahnesinde her şey alışılmadıktı... Alışılmadık bir

deneyimdi epik tiyatro... Adeta bir devrim, bir ütopyanın inşası...

Aidiyet duygusuna kapılmadan dünyayı değiştirebilmenin mümkün olduğu düşüncesi elbette kolayca kabul görecektir bir fikir değildi.

Siyaset değildi yaptığı, aydın duyarlılığıyla, sanatın gücüyle dünyayı iyileştirebilme çabasıydı belki...

Komünist miydi?

Evet...

Ancak bu bir siyasi misyon ya da kimlik değildi. Bu bir yaşam biçimiydi. Belki de bu yüzden 1947 yılında Amerika Karşıtı Etkinlikleri Soruşturma Komitesi'nde "Komünist Parti üyesi misiniz?" diye sorulduğunda "Hayır..." demişti. "Kesinlikle hayır..."

Hiçbir partinin adamı değildi o ama Marksist bir görüşe sahip olduğu da aşikârdı. Doğduğundan beri sürekli savaşın duran bir dünyada yaşamıştı. Okul yıllarında cereyan eden Birinci Dünya Savaşı'nı genç bir adam olduğunda İkinci Dünya Savaşı takip etmişti. 1929 Buh-ranı'nın en yakın tanıklarından biri olmuştu. Neye mal olursa olsun savaş karşıtı tutumundan zerre ödün vermemişti. Sınıflar arası ayrımcılıktan oldum olası haz-zetmemiş, var gücüyle bu zalim ayrımcılığın karşısında durmuştu eserleriyle ve yaşamıyla. Tiyatroyla ideal toplumu inşa edebileceğine inanmıştı en çok.

Tiyatro halk içindi onun nazarında. Üstelik her katmandan halk üzerinde derinlikli yankılanabilmeliydi.